

Straipsnių šaltiniai

Juozas Tumas-Vaižgantas

VAIŽGANTAS. Išleistas atskiru leidiniu, antrašte: Juozas Ambrazevičius, *Vaižgantas*. Apmatai kūrybos studijai. V.D.U. Teologijos-filosofijos fakultetas, LTS sp. „Viltis“. Kaunas 1936. 192 p.

Autoriaus pažymėtos nuorodos:

1. Vaižgantas, *Isz atsiminimy*. Rankraštis Vaižganto muziejuje (toliau žymima sutrumpintai VM).
2. *Vaižganto raštai XIX t.* 70 p. (toliau žymima sutrumpintai: tomas ir puslapis).
3. *XIX.* 88.
4. Dobilo laiškas Vaižgantui, VM. Rš. 1443, 113.
5. *XIX.* 88.
6. t.p.
7. *XIX.* 93.
8. Vaižganto rankr. VM.
9. *XIX.* 89, 90.
10. Vaižganto laiškas Dambrauskui. VM. E. 118, 50.
11. V. 157.
12. M. Pečkauskaitės laiškas Vaižgantui. VM. E. 124, 2.
13. VM. E. 118, 31
14. VM. E. 118, 51.
15. VM. E. 118, 50.
16. *Mūsų naujoji prozos literatūra*, Kaunas, 1923, 32 p.

17. Cit. A. Engelgart, N., *Istorija russkoj literatury*, T. 11. 246 p.
18. VM. E. 118, 58.
19. VI. 43—45.
20. Basanavičiaus J., *Lietuviškos pasakos įvairios*, 11, 13
21. VI. 52.
22. VI. 50.
23. VI. 23.
24. VI. 24.
25. VI. 31.
26. VI. 33.
27. VI. 30.
28. Vaižganto laiškas Dambrauskui. VM. 118, 6—4.
29. VI. 14.
30. t.p. 15.
31. VM. E. 118, 43.
32. Vaižgantas dvibalsius uo rašo su ratuku viršuj. Spaustuvei neturint to ženklo, čia visur rašoma uo.
33. *Laksztas iš praeities atminimų*. VM.
34. Vaižganto laiškas Dambrauskui 1905.I.1. VM. E. 118, 54.
35. VM.
36. Vaižganto laiškas Dambrauskui 1905.IV.22. VM. E. 118, 59.
37. Plg. Dambrausko laišką Vaižgantui 1905.XI.22.
38. Vaižganto laiškas Dambrauskui 1906.III.22. VM. E. 118, 63.
39. Laiškas Dambrauskui 1906.XI.10. VM. E. 118, 64.
40. VM. E. 118, 79.
41. Laiškas Dambrauskui VM. E. 118, 85.
42. Giros laiškas Vaižgantui 1912.XI.12. VM.
43. Vaižganto laiškas Dambrauskui 1913.XI.3:

GERBIAMASIS KUNIGE ALEKSANDRAI!

Tamsta ant manęs nepyk už šj, už tą: vis dėlto aš su jumis dirb-
siu, nors su kaikuo dar neapsipratau.

Nepyk ir už tingėjimą. Kaip šiemet dirbu, intensiviškiau nebe-
galėčiau. Ūkio né žvairomis nebežiūriu, nors žinau, kas darosi.

Štai sudariau dar vieną knygelę — „Augštaičių vaizdelių“. Jos
pilnā ir detaļ turinį Tamstai siunčiu peržiūrėti, surašės ant atskiro
lakšto. Apie šitą knygą jau esava dveitą kartą kalbėję. Lyg buvai

žadėjės pirkti ją iš manęs po 3 kap. už eilutę; ir vėl sakeis dar pasi-klausiąs tarybos. Aš neužsipuoliau, nes dar ne visa buvau sutaisęs. Bet dabar jau visa. Ir aš prašyčiau galutinio atsako. Man svarbu žinoti leidėją, nes svarbu ir pinigų gauti: kol kas, aš vis dar jų rei-kalingas metiniams biudžetui palopysti. Jei griežtai atsisakytumei, ieš-kočiau kito leidėjo. Kažinkas inkišé liežuvį Šiaulių knygui žydui Brevdai. Ir jis kreipėsi į mane. Tik aš nenoriu su žydu susidėti. Tad tyčia atsakiau, kad mano vaizdeliuose yra judofobijos. Viljoja ir Rinkevičius; tik jis onorarą tegalįs mokėti mažomis dalimis. Lieka dar Zavadskis, kurs gražiai išleistų, jei panorėtų. Ultimo reiks jam inkalbėti, kaip inkalbėjome Čiurlionienės „Lietuvoje“.

Tamsta, neabejoju, būsi jau kai-ką iš tų vaizdelių pasergėjės, tad ir nusprendės, ar bent ko verti. Kai-kas jais džiaugiasi, kaip turiniu, taip ir stilizacija. Aš juos cizeliau rūpestingai. Kai-kas iš mokytojų net persirašinėja ir žada daug imti į naujai statomas chrestomatijas. Papročių skyrius bent kiek patarnautų mūsų folklo-rui, nors taip pat vaizdeliais surašinėta.

Aš daug dedu literatūros vertybų alegorijų pasakoms, nupin-toms iš aukštaičių vaizdelių. „Vebronų buitį“ paskaitysi „Vai-vorykštės“ N 3. Ir kitos veik visos, man rodos, sekės.

Yra bent kiek į pabaigą verstinių, bet neilgų. Jos taip charak-teringos, kad gaila būtu jas išmesti. Be to, man svarbu išleisti savo minijaturas viena (Patarnautumėte ir lietuvių raštenybei, patiek-dami polnoe sobranie sočinenij!!!) ar dvieim knygutėm, kad skai-tytojas galėtų pamatyti mano, kaipo beletristo, fizijonomiją, išreikš-tų savo nuomonę ir ar pastumtų ar atstumtų nuo darbo toje-pat srityje. Taigi šitas leidinys man labai svarbus. Beto, kliudo. Aš jau toks: ką sumanau ir tesių, turiu padaryti! kol to nepadarysiu, netesių kito ko imties.

Nors vaizdelių surašyta daug, bet visi jie neilgi. Taip spaus-dinant, kaip „Ten gera, kur mūsų néra“, nebūtų didesnė knygelė arba nedaug ką didesnė. Bet aš svajočiau apie dailesnį leidinį, nes ir turinys — dailioji literatūra. Gražu žiūrėti į Č. „Lietuvoje“ ar Krévės „Dainavos šalies padavimai“ ar „Teatro“ leidiniai. Duok bent kiek vinječių ir — džiaugkis. „Šv. Kaz. Dr.“ leidinių émėjai dažnai sako reikia jiems „šiaip jau kai ko“, suprask: ne maldingo, pasiskaityti; ir gaudami „svietiško“ turinio knygelę, pirmą ją paskaito. Trumpi

mano pasakojimėliai jiems galėtų tikti. Sako, ir kalba esanti nebloga.

Tai ką galiu įsigyrimui pasakyti. *Lauksiu* iš Tamstos griežto atsako. Jei negative, tai turinio ląpą prašome sugrąžinti, kad turėčiau kam kitam pasiūsti. Jei affirmative, tai kuomet pradėtumėte spausdinti: išleisdamas dar sykį viską perskaityčiau, kad būtų visa vienoda.

Gal Tamsta netruksi man atsakyti. VM. E. 118, 82.

44. „*Augštaičių Vaizdelių*“ arba: Kaip jis augo, turinys. Ižangos vietoje. „Visavalddžiai“.

Pirmieji žmoniški jausmai:

1. Užjautimas. 2. Galvojimas, 3. Didystė, 4. Tautystė. Jo Téveliai:

5. Tévelis, 6. Obuolio raškymas, 7. Motutė, 8. Vasaros diena, 9. Motutės Žiponas, 10. Pirmasis sielvartas, 11. Džiaugsmas, 12. Pirmasis pasišventimas (rankraštis).

Pirmieji draugai:

13. Du jungu, 14. Ant Popšutės kalno, 15. Papilekalnėje, 16. Upelyje.

Santykiai su žydais:

17. Gerieji dédės, 18. Per pat sumą, 19. Pirmosios rungtynės, 20. Pirmasis laikrodėlis, 21. Pirmoji labdarybė, 22. Pirmoji kelionė, 23. Šventadienį karčiamoje.

Švenčių ir pokylių papročiai:

25. Rarotai, 26. Kūčios, 27. Kalėdų laikas, 28. Tris karaliai, 29. Graudulinės, 30. Gavėnas, 31. Pelenija, 32. Velykius, 33. Aplie-tuvės, 34. Piemenų kiaušinienė, 35. Paparčio žiedas, 36. Saulės šokimas, 37. Dangaus atsiliepimas, 38. Aplotas, 39. Pagrabas.

Pasakos (40—42 numeracija autorius praleista. Red.):

Inkūrimas Vilniaus pilies, Mildė, Karolis, Saulytė, J. Chrząščevskos. 43. Iš Vebroniu buities, 44. Vapsva — Vabzdžių karalaitė, 45. Dédé Lapę nušovė, 46. Kaip Jonas su Petru kiaules ganė, 47. Pelėsiai, 48. „Pašėjas“. Monologas, Bevardžiai — žemadūšiai, 49. Pasalomis kandimas, 50. Pasiknišimas, 51. Iš užpakalio, 52. Už akių apkaltinimas, 52. Patylomis kaltinimas, 54. Iš už kerčios kerštavimas.

Informacijų biuras:

55. Pirmasis Kauno Jury Akademijos posėdis, 56. Atsiimkite (Laižuvos vaizdeliai — išbraukti!).

Jono Lemanskio pasakos:

57. Avis — Išmintė, 58. Lapinas ir žąsis. 59. Filosofas ir Mergaitės, 60. Vilkas ir puskarvė, 61. Savymylis.

Išbraukta:

62. Būk palaiminta, H. Sienkevičiaus, 63. Judas Išdavėjas, Saltykovo. 64. Informacijų biūras.

Mildė, Saulytė, Inkūrimas Vilniaus pilies, 65. Autorius, Catulle Mendes'o, 66. Nerami knyga, M. Gorki'o, 67. Studentas, Čechov'o, 68. Anūkas. VM. Rš. 1228.

45. XIX. 49.
46. t.p. 50.
47. XVII. 19.
48. XVII. 85.
49. XVII. 65.
50. XVII. 89.
51. Vaivorykštė, antroji knyga. Vilnius, 1913, 405 p.
52. XVII. 136.
53. VI. 184.
54. VI. 193.
55. Naujoji lietuvių literatūra, I d. Kaunas, 1936, 392 p.
56. VI. 172.
57. VI. 186.
58. t.p.
59. VI. 171.
60. V. 61.
61. V. 71.
62. V. 76.
63. V. 52..
64. V. 78.
65. Židinys, 1928, Nr. 3, 224 p.
66. V. 23.
67. V. 26.
68. V. 40.
69. Mūsų naujoji prozos literatūra. Kaunas, 1923, 15 p.

70. VI. 155.
71. IX. 43.
72. t.p.
73. IX. 181.
74. IX. 183.
75. IX. 182.
76. IX. 134.
77. IX. 135.
78. IX. 173.
79. Rinkinio turinys buvo numatytas toks: Laikų ūpas. Du draugu (monologas). Virdulis. Žemės ar moteries. Kelionė okeanu (Nerimas, Žuvédros, Okeanas, Uostas, Darbas). Amerikonto dovanélė. Darbininkas mašina. Gyvulių piovyklos Chicagoje. Karo Slibinas. Sužeistuosius atvežé. Rimai ir Nerimai. Koks aš didvyris. Žąsys ir Lapés. Pavasaris vilioja. Ruduo pabaido. Kaip Jonas su Petru kiaules gané. Vapsva. Vilniaus pilies pasaka. (VM. Rš. 1228).
80. Vaižganto laiškas Grigoniui:

Kaune, 1924 m. gruodžio 26 d.
Mielas Pone Matai!

Labai man buvo malonu girdėti Tamstos sveikinimai švenčių. Tikinu Tamstą, ir savo širdyje turési tolygių gerų velijimų. Jei palankių širdžių iždynas svertų likimą, daug kas geran atsimainytų.

Aš pirmą kartą girdžiu, kad mano „Pragiedrulial“ pateko į literatūros kursą. Na, jei pateko, tai ir déstyti jie reiks taip, kaip yra, ko ten galimas bus nusitverti, o ne ieškoti to, ko ten néra — ištisinės istorijos. Tas veikalas ne istorijai rašytas. Jis konglomeratas. Pirmieji mano norai buvo pasergéti ir sukaupti į vieną vietą lietuvių tautos „deimančiukus“, kurių yra pilkame jų gyvenime. Ta mintis mane vargina dar nuo Dinaburko laikų, nuo 1887—8 metų, kur éjau realinę. Paskui ji atgijo Mintaujoje vikaraujant 1894—5 metais. Ten aš daug ką esu pradéjës, ką paskui šiokioje ar tokioje formoje spaudoje paleidžiau. Čia užsimenzgé ir scenos vaizdeliai ir Augštaičiuko Atminimai, Rinkevičiaus neišleistieji. Daug kas nuéjo į šalį, bet daug ką atminiau, ir Vilniuje 1907—11 metais surašiau „Vilčiai“, „Vavorykštei“. Kitus ištraukiau iš Vadakčiukų archyvo 1901—1905 m.

Kai ką esu parašės Rygoje 1915 m. Petrapilyje išėjo „Lietuvos Žodis“ (apie Sauliuką) ir keli gabalai „Vade“, kurį leido kun. J. Vailokaitis. Pasiūstas į Stokholmo konferenciją, grįžti nebenorėjau į Petrapilių. Veržiaus į vokiečių okupuotą Lietuvą. Bet per tautiečių (kun. Olšauskio, J. Gabrio) intrygas vokiečiai manęs nepriėmė. Be kalbos, be užsiėmimo Šveduose likęs, nerimo ir nostalgijos édamas, nieko parankėje neturédamas, nes į konferenciją buvau atvykęs tik su viena baltinių atmaina, užsidariau viešbučio kambarélyje ir neišėjau iš jo per 3 mėnesius, kol neparašiau visai kito dalyko, neg buvau seniau, ypač Petrapilyje užsimojęs — pirmų dviejų knygų „Pragiedruliu“. 1918 metais sugrįžau ir, gavęs darbo pradžią, paleidžiau trečią knygą, kur turėjo būti užuomazga. Taigi visi „Pragiedruliai“ — pripuolamas darbas ir yra rinkinys „vaizdų kovos dėl kultūros“, ne ištisinis veikalas. Atskirais gabalais ir reikia jie imti dėstant. Kad kas mane per metus aprūpintų taip, kaip dabar esu aprūpintas universiteto, aš pirmon galvon visas trejas knygas perkratyčiau ir padaryčiau čielybę; tada jau imčiaus trečiosios dalies — „Audros“, kuriai jau yra keletas vaizdų gatavų ir keletui medžiagos. Bet tai tik svajonė — aš mokytojauju, į tą darbą visai nepasirengęs. Tai pačiam mokytis, medžiagos rasti ir kitiems dėstyti yra toks darbas, kurs man atima visą laiką, ir jo dar pritrūksta. Tai ką čia besvajosi apie beletristiką! Antra vertus, ir tos smulkmenos, kurių man teko sumeškerioti ir atminti, literatūros istorijai yra būtinos. Tai pirmas laipsnis, kurio pasistojęs mokslininkas galés padaryti daug netikėtų išvadų, arba atitaisyti daug klaidų. Aš į rašytoją mėginu žiūréti neberomantiškai, neapoteozuodamas jo, nė jo veikalų. Tegul jie patys pasiima sau tinkamą vietą. Gyvus mégstu pagirti. Nebegyvieji man abejinga tyrimo medžiaga, tad nebeturiu noro vien girti, kai ir silpna. Vėl gi reikia taikinti kūrybos mastas, o ne vienos pastangos kurti. Laiku daug ką pateisiname, bet laikas netikusio dalyko nepadaro tikusiu t. ir t.

I mano literatūros vaizdus taikinkite tą patį mastą — imkite jos medžiagą jūsų pačių gudravimams, kaip imsitem kovos vaizdus tau tos epopéjai ar Pragiedrulių smulkmenas — tautos bruožams pažymėti.

Laimingų Tamstai, pone Matai, Naujų metų.

Kun. Juozas

81. VII.17.
82. *Skaitymai* XVII. 113 p.
83. Salys, A., Žemėlapis „Die Altžemaiten“ knygoje *Die žemaitischen Mundarten*, Kaunas, 1930.
84. M. G., Gondingos pilė. *Szwiesa*, 1888. 3 nr. 91—94 p.; Kukutis, Gondingos pilis, *Lietuvos ūkininkas*, 1910. Nr. 76.; Gondingos pilis, *Trimitas*, 1924; Tarasenka, *Lietuvos archeologijos medžiaga*, 135—136 p.; L. Kumšlytis, Gondingos senovės liekanos, *Šiaulių metraštis*, 1933, 24—36 p.
85. VII.91.
86. XIX. 56.
87. VII. 63.
- 88 VIII. 72, 73.
89. VIII. 85.
90. VII. 46.
91. VII. 41.
92. VIII. 49.
93. Plg. Aukštaičių ir žemaičių charakt. J. Herbačiausko *Dievo šypsenos*, 199—202 p.
94. Petrauskas, A., *Praeities pabyros*, 81—84 p.
95. VI. 114.
96. VII. 115.
97. Plačiau tą dalyką yra pastebėjęs ir V. Bičiūnas, *Skaitymai* (Smulkesnė metrika autoriaus nenurodyta. Red.).
98. VIII. 69.
99. VIII. 68.
100. VIII. 73.
101. Vaižganto kalba vysk. Paltaroko ir vysk. Kuktos konsek-ravimo iškilmėse. Rankr. VM.
102. IX. 4.
103. IX. 99.
104. IX. 62.
105. IX. 96.
106. VI. 113.
107. VI. 113.
108. IX. 104.
109. IX. 107.

110. t.p.
111. IX. 102.
112. t.p.
113. Vaižgantas. VM.
114. t.p.
115. IX. 16.
116. IX. 43.
117. IX. 77.
118. IX. 78.
119. t.p.
120. IX. 301.
121. IX. 305.
122. VI. 94.
123. IX. 65.
124. Bičiūnas, V., *Vairas*, 1936, 6 nr., 191 p.
125. VI. 104.
126. t.p.
127. VI. 106.
128. X. 42.
129. IX. 285.
130. IX. 243.
131. IX. 305.
132. Plg. Jakštė, A., *Mūsų naujoji proza*, 41—45.
133. Vaižgantas sintetikas, *Vairas*, 1933, 6 nr., 142 p.
134. *Skaitymai*, XVI, 114 p.
135. Vaižgantas sintetikas, *Vairas*, 1933, 6 nr., 144 p.
136. Laiškas Grigoniui.
137. VI. 109.
138. X. 36.
139. X. 37.
140. X. 41.
141. X. 50.
142. X. 90.
143. X. 134.
144. X. 44.
145. X. 43.
146. X. 46.

147. X. 48.
148. X. 118.
149. X. 116.
150. X. 124.
151. X. 42.
152. t.p.
153. X. 41.
154. X. 67.
155. X. 71.
156. X. 69.
157. X. 70.
158. X. 118
159. X. 79.
160. X. 77.
161. X. 79.
162. X. 62.
163. X. 128—131.
164. X. 49.
165. X. 84.
166. VM. Rš. 1443, 89.
167. XV. 96.
168. XV. 114.
169. XV. 116.
170. XV. 139.
171. Tumas, *Lietuvių literatūros paskaitos*, Draudžiamasis laikas, Kaunas, 1924, 30 p.
172. XV. 15.
173. XV. 172.
174. XV. 173.
175. XV. 13.
176. XV. 16.
177. XV. 18.
178. XV. 182.
179. XV. 183.
180. XV. 127.
181. XV. 192.
182. XIX. 91.

183. *Skaitymai XVI.* 23 p.
 184. *Skaitymai XVI.* 9 p.
 185. *Skaitymai XVI.* 41 p.
 186. X. 143.
 187. X. 163.
 188. „Idedu čia du labai nemaloniu raštu. Vienas — tai mylimos mano sesers ir apiekūnės; jai padékavojant seminariją išéjau. Dabar jos vyrą, o mano geriausį prietelių arklys užmušė, ir ji pasiliko su 5 vaikų be jokios globos, o vieną jau pritaisę buvom į kliasą statyti. Kaip pirma Micaičių nekenčiau, taip dabar geidžiu, idant galéčiau globoti tą seserį; aš biškį turēsiu: ji iš buto turės, — tai ir pragyventi galétume“.

(Iš Vaižganto laiško kun. Dambrauskui 1913 m. birželio 2 d. VM. E, 118.5).

Brangiausias mano Tėveli Kunigai,

apsirinkau dabar už apekūnų vaikų ir manęs. Paliko našlaičiai vaikai ir aš didžiausiam varge. Nebeatsitolink no mūsų kad ir mano akis negali pamatyti toli esančio, o šešėlis mano viškai prie tamstos; ašei gal nusivalkiosius neužilgo kaip koksa šluotražis, o su mano vaikais reiks klapovotis. Kaziuko mokytysi nebeleisiu, tegul bus gaspadorium (ale Dievas žino, koks anas bus be tévo augdamas, kai nebus prie ko prisižiūrėti).

Pirkо jauną arklij iš Makvicų; trejų metų ir kudą, labai gerai sulaikė, būtų ant Šeštinio émęs šimtų dešimtj, su Svedasų kunigais pasirodavojo, kad jis geras būt ir labai greitas, tai nabašnikas paskyré dėl tamstos, kad išeisi pilijon, nejmané, kaip tą gyvulį liuobi, ir sakydavo: man patinka ir kunigui patiks tas gyvulys, pakol smertj jam padaré. Važiuojant per ūličią iš Gabrio kiemo smainės šuva puolé po kojom, ir tuo arklys šoko šalin, ir mes smarkiai iškritom iš ratų. Virtimas būtų ne taip iškadijės, kad arklys būtų tiesiai nubégės, ale sukés atgal su visais ratais, ir jam ratai smarkiai per galvą perėjo. Znokas smilkinyje visiškai mažas bebuvo, ale kaip griausmo muštas né nesukrutėjo, ir akių neatvérė. Kraujas per vieną ausį labai bėgo. Gyveno dvi sutkas su keturiom adinom... nebe prakalbėjo prieš smertj, ale nuomonę turėjo, žegnojos keletą rozų ir mano girdédamas verkimą ranką mano suspaudė, ir ašaros

iš akių išėjo, gailestį padaręs nebe ilgai gyveno. Antaną prašau eiti už gaspadorių, ale anas neina... (Iš Severijos Mėginienės laiško broliui Vaižgantui. VM. E. 118. 5 p. Rašyba pakeista ir tarmiškumo atsisakyta).

189. X. 178.
190. X. 180.
191. X. 182.
192. X. 186.
193. X. 187.
194. *Lietuvos aidas*, 1933, Nr. 118.
195. *Lietuvos aidas*, 1933, Nr. 117.
196. *Vaižganto gyvulėliai*. 20 p.
197. XVII. 228.
198. *Vaižganto gyvulėliai*, 16 p.
199. *Vaižganto gyvulėliai*, 43 p.
200. *Vaižganto gyvulėliai*, 46.
201. Savo skurdininkavimą Pažaislyje aprašiau apyskaitos formoje ir pažadėjau „Ateičiai“: ji žadas padarysianti išimtį ir įsidėsianti feljetoną vien dėl to, kad mano, nors ir tokie pat pliauškalai, kaip ir po „Šeimos vėžių“. (Kun. Dambrauskui 1929.IX.5. VM. E. 118. 96).
202. 1929.IX.5. VM. E. 118. 96.
203. X. 81.
204. X. 40.
205. IX. 84.
206. VIII. 68.
207. VIII. 70.
208. *L. aidas*, 1933, Nr. 118.
209. X. 128.
210. I. 27.
211. *Vaižganto rankr.* VM.
212. Tumas, *Lietvių literatūros paskaitos*, Aušrininkų grupė, Kauñas, 1924. 134 p.
213. t.p. 133 p.
214. VII. 158.
215. VII. 159.
216. X. 140.

217. X. 134.
218. IX. 65.
219. Židinys, 1928.VII. 199 p.
220. V. Mykolaitis, *Vairas*, 1933, Nr. 6, 144 p.
221. VII. 78.
222. VII. 34.
223. VII. 117.
224. VII. 48.
225. VII. 23.
226. VII. 43.
227. VII. 45.
228. VII. 47.
229. *Liet. aidas*, 1933, Nr. 251.
230. VII. 9.
231. I. 87.
232. *Kalba ir senovė I*, 1922, 19—41 p.
233. I. 88.
234. Laiškas Dambrauskui VM. E. 118. 81.
235. VII. 125.
236. VII. 15.
237. VII. 136.
238. VII. 174.
239. VII. 211.
240. VIII. 35.
241. VIII. 61.
242. X. 83.
243. VII. 85.
244. VII. 89.
245. VII. 7.
246. X. 83.
247. VII. 49.
248. X. 35.
249. VII. 25.
250. X. 41.
251. X. 74.
252. VII. 67.
253. X. 37.

254. t.p.
255. X. 37.
256. VII. 70.
257. VII. 117.
258. VIII. 76.
259. *Polnoje sobranije sočinenij S. T. Aksakova* Pod. red. P. E. Ščegole t. I. 7 p.
260. X. 33.
261. *P. S. S. Aksakova* I. 14 p.
262. IX. 62.
263. *Primitive Gemeinschaftskultur*, Iena 1921, arba *Grundzüge der deutschen Volkskunde*, Leipzig 1929.
264. VI. 115.
265. *Viltis*, 1913, Nr. 159.
266. Galaunė, P., *Lietuvių liaudies menas*. Kaunas 1930. 85, 6 p.
267. Plg. Lutzeler, H., Zur Religionssoziologie deutscher Barockarchitektur (*Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. 66. B. 3. H: Tübingen. 555—584 p.).
268. Eretas, J., Quid de nocte. (*Suvažiavimo darbai* II 1936. 15 p.).
 VAIŽGANTIŠKA KŪRYBA, straipsnis išspausdintas *Naujojoj romuovoj*, 1933, Nr. 124, antraštė: J. Ambrazevičius, „Vaižgantiška kūryba“.
- TUMAS-VAIŽGANTAS, JUOZAS *Tumas Vaižgantas* 2-1955; J. Ambrazevičius, *Vaižgantas*. Apmatai kūrybos studijai, 1936; V. Mykolaitis, *Naujoji lietuvių literatūra*, 1936; *Lietuvių literatūra* III (red. K. Koršakas) 1961.
 Šio straipsnio sutrumpinta versija anglų kalba jėdėta *Encyclopedie Lituanica* V, Boston, Mass., 1976 su bibliografiniu papildymu: A. Vaitiekūnienė, *Vaižgantas*. Vilnius, 1959.
- VAIŽGANTO RAŠTAI XVII, recenzija *Židiny*, 1931, Nr. 8—9, pasiraš. J. A.

Aleksandras Dambrauskas — Adomas Jakštasis

JAKŠTO IR VAIŽGANTO JUNGAS, paskaita, skaityta Juozo

Ambrazevičiaus 1939 L.K.M. akademijos III suvažiavime Kaune buvusiame L.K.M.A. pirminkui a.a. prel. Aleksandrii Dambrauskui — Adomui Jakštui atminti bei pagerbti, išspausdinta L.K.M.A. *Suvažiavimo darbų* III tome, Kaunas, 1940 (Leidinys pakartotas: Romas 1972). I ši raštų tomą straipsnis imtas iš pakartoto leidinio.

1. Stasys Šalkauskis jau buvo profesorius, ne studentas, nuo 1921 metų (red.).

Autoriaus nuoroda:

2. Pažymėtina, kad ir šis Jakšto laiškas, 1938 skelbiamas kaip dokumentinė medžiaga, vėl buvo išcenzūruotas tos pačios institucijos, apie kurią Jakštą kalbėjo.

RELIGINĖS SĄMONĖS BRENDIMAS: JAKŠTAS VISUOME-NĖJE IR LITERATŪROJE, paskaita, skaityta V.D.U. surengtame prel. Aleksandro Dambrausko — Adomo Jakšto 75 metų sukakties minėjime, 1935 metais, išspausdinta *Naujojoj romuoj*, 1936, Nr. 10, antraštė: J. Ambrazevičius, „A. Jakštas visuomenėje ir literatūroje“, 1938 perspausdinta rinkiny *Lietuvių rašytojai*, literatūriniai straipsniai, Šv. Kazimiero dr-jos leidinys Nr. 693, spaudė „Šviesos“ sp. (toliau bus žymima *LR*. Red.). Rinkiny pridėta nauja pastraipa: „Nihilistinė ir liberalistinė mintis mūsų.....“ baigiant žodžiais: „kaip iš vieno krūmo išaugę nevienodos spalvos žiedai“. I ši tomą str. imtas iš *LR*.

LIETUVIŲ TAUTOS PASKYRIMAS JAKŠTO SUPRATIMU, išspausd. *Židiny*, 1938, Nr. 3, pasiraš. J. Ambrazevičius.

ALEKSANDRAS DAMBRAUSKAS-ADOMAS JAKŠTAS, išspausd. *Tiesos kely*, 1930, Nr. 9, Dambrausko 70 metų sukakties proga, pasiraš. J. Ambrazevičius.

Autoriaus pažymėtos nurodos:

1. Biografinėms žinioms tegalėjau pasinaudoti tik Vaižganto straipsniais *Užgesusuose žiburiuose* ir *Skaitymuose*. Plati Dambrausko biografija yra *Vaižganto raštų* IV t., kuriuo šiuo tarpu negalėjau pasinaudoti.

2. Tai rodo ištisa eilė disertacijų — St. Šalkauskio, L. Bistro, V. Mykolaičio, I. Tamošaičio, K. Ambrozaičio — ir daug mažesnio masto studijų.

3. Būdamas šiuo tarpu toli nuo platesnės literatūros, tikslios bibliografijos negaliu duoti.

4. Baras, Nr. 5, 57 p.

Tas pats straipsnis, tik perpus sutrumpintas, buvo įdėtas Ateityų pačių, 1930 metų Nr. 10. Pasiraš. J. A. Autoriaus nuoroda: biografiniai duomenys paimti iš *Tiesos kelio*, 1930, Nr. 9. Straipsny pridėta jžanga, kurios nebuvo *Tiesos kely*:

„Mokomés klaséje V. Kudirkos eiléraštį: „Jeigu audra ištikus verstu stulpą vieną...“ Lietuvių tautai stulpu buvo V. Kudirka. Kai tas stulpas laužte buvo palaužtas, jo vietoj jau stovėjo nauji šulai: Maironis-Mačiulis, Jakštas-Dambrauskas. Abudu juodu išlaikė visas audras, nepalūžo iki šių dienų.

Mokykloj dažnai tenka pasigrožeti Maironio poezija, Kudirkos satyromis; apie Jakštą mažiau nugirstam. Tai ne dėl to, kad jis menkesnis už kitus, bet kad jis yra ne tiek literatas menininkas, kiek visuomenininkas. Artesnis jis turėtų atrodyti Maironiui: abudu juk katalikai, abudu kunigai, abudu amžininkai. Bet darbo sritim Jakštasis vis dėlto artimesnis V. Kudirkai; lygiai kaip Kudirka, Jakštasis visuomenininkas, tuo tarpu kad Maironio sritis — poezija.

Ir Kudirka, ir Jakštasis, abudu griovė ir statė. Griovė užtvaras, kurios painiojasi lietuvių tautos kelyje. Statė gaires, j kurias turi būti nukreiptos tautos akys. Tik Kudirkos gairės buvo nužymėtos patriotiniais šūkiais, pamargintos blankiais liberalizmo ataudais. Jakšto gairės — katalikybė, kurios spinduliais jis nušviečia visą gyvenimą — ir žmogaus, ir tautos, ir žmonijos.

Ir vienas, ir antras ištikimi savo idealams. Patys žengė, į juos įsižiūrėję, ir kitus paskui save traukė. Viena ranka vedė, antra pavarė; pozitingaja publicistika skatino, rodydami kelius; satyromis plakė, pavarė iš paskos.

Abudu buvo rūpestingi visuomenės vadai gydytojai: su didžiausių atsidėjimu žiūrinėjo, kur visuomenės gyvenime pasirodys žaizza, opa, kur atsisras skylė, kad tuoju galėtų ją užgydyti, užtaisyti. O tų žaizdų ir reikalų visokiausiu! Dėl to mūsų kalbamieji tautos vadai atsiliepdavo ir reaguodavo jautriusiai į visus klausimus. Abu juodu pirmiausia laikraštininkai publicistai, abudu literatai satyrikai, abudu literatai kritikai.

Kudirka publicistinių darbų varė *Varpe*; *Varpo* laikraščiu auklėjo

lietuvių inteligenčią, o ūkininkus mokė *Ūkininku*. Jakštasis lietuviško inteligenčio tipą ir idealus formavo *Draugijos* žurnale, o katalikišką moksleivį auklėjo *Ateitim*.

Apie *Varpą* ir Lietuvos draugiją Kudirka buvo sutelkės daugiau liberališkąją lietuvių inteligenčią, Jakštasis apie *Draugijos* žurnalą ir Šv. Kazimiero draugiją susipetė katalikiškąją visuomenę.

Varydami tautos susipratimo darbą dviem frontais, o kitokiais šūkiais, Kudirka ir Jakštasis skirias tačiau ir savo asmeniškais sugebėjimais ir polinkiais. Kudirka antai, daugiau literatas menininkas, Jakštasis literatas mokslininkas. Kudirka sukuria lietuvių literatūrai satyros žanrą, Jakštasis — lietuvišką kritiką.

Jakštasis labiau myli knygas nei žmones, dėl to jis kiekvieną naują veikalą sutikdavo žiburiuojančiom akim ir informuodavo skaitojoj, ko verta toji spaudos naujiena. Per Jakštoto rankas perėjo didesnė lietuviškų knygų dalis su tam tikru papeikimu ar pagyrimu. Tuo būdu Jakštasis ne tik pats kūrė poezijos dalykų, bet svarbiausia — jis įvesdindavo naujus rašytojus į skaitančiąją visuomenę. Jakštasis yra kritikas to lietuviškos knygos meto, kada literatūros dalykai buvo rašomi pritaikomaisiais sumetimais; patriotinėms, visuomeninėms, religiniems... idėjomis skelbtin. Tas knygos pobūdis atsiliepė ir Jakštoto kritikai.

Kritikos ir publicistikos darbą Jakštasis ypačiai varė, jau spaudą atgavus. Kudirka priklauso dar spaudos draudimo laikams, kada literatūros kritikos dar negalėjo būti žmoniškos.

Pagaliau Kudirkos meniškieji sugebėjimai reiškės net muzikoj; Jakštoto moksliniekieji gabumai iškyla matematikoj, filosofijoj ir teologijoj.

Jakštasis išvarė lietuvių kultūroje tokį barą, kurio istorija negalės pamiršti, lygiai kaip nepamirš literatas Maironio, Kudirkos, Žemaitės, Šatrijos Raganos, Lazdynų Pelėdos ir kt.

Ju visų, išskyrus Jakštą, gyvenimas mums puikiai žinomas iš klasės nagrinėjimų. Fravartu dėl to bent jubiliejaus proga pažinti keliai, kuriais formavosi Jakštoto asmenybe“.

Baigdamas straipsnį, autorius pridėjo dar šiuos sakinius:

„Prabėgo 70 metų Dambrausko amžiaus. Liko toks, koks išėjo iš mokyklos. Tik iš jos išsineštas dvasios galias dar labiau patobulino.

Kas toliau?

Jakštasis išvarė gilią vagą lietuvių kultūros dirvoj ir arkla per davė jaunesniems. Pastatė ant kojų *Ateitį* ir atidavė pačiam jaunimui. Atliko misiją *Draugija* ir toliau darbą varyti nuo 1923 m. perleido jaunesniams Židiniui. Tačiau ir pats Jubiliatas dar nemeté plunksnos iš rankų. Dar tebedirba mokslo darbus, o retkarčiais griebias ir publicisto plunksnos. Ji tokia pat aštri, tokia pat judri, kaip ir pirmiau“.

DAMBRAUSKAS KAIP POETAS IR KRITIKAS, iš *Lietuvių enciklopedijos* IV. Boston, Mass., 1954, pasiraš. J. Brz.

Nurodyta bibliografija: V. Mykolaitis, *Naujoji lietuvių literatūra*, 1936; Jonas Grinius, „Jakšto estetikos eskizas“, *Židinys*, 1938, Nr. 3.

UŽGESĘ ŽIBURIAI, recenzija *Židiny*, 1930, Nr. 3, pasiraš. J. A.

Kristijonas Donelaitis

DONELAITIS PRAEITY IR DABARTY, iš *Aidų*, 1964, Nr. 3.

KRISTIJONO DONELAIČIO PĖDOMIS, str. j ši leidinj imtas iš rankraščio, o sutrumpintas, išleidus pirmajį skyrių, išspausdintas *Aiduose*, 1964, Nr. 3. Pasiraš. J. Brazaitis.

BŪRŲ KULTŪROS POETAS, iš knygos *Kristijonas Donelaitis, Metai*, Kaunas, 1940. Spaudai paruošė J. Ambrazevičius. Šiam Švietimo ministerijos leidžiamam liuksusiniams leidiniui „Spindulio“ spaustuvė net užsakė gražų raidyną. Bebaigiant spausdinti, Lietuva buvo okupuota, ir bolševikinė cenzūra šio straipsnio, „kaip nesutinkančio su dialektinio materializmo nuostatais“, nepraleido. Nepraleido ir leidinio pabaigoje V. K. Jonyno raižinio Dievo Apvaizdos. Tada jis buvo pakeistas nauju — laiminančia ranka. Su tais išbraukimais buvo ir Vokietijoje pakartota 1948 laida.

DONELAIČIO METAI, iš *Lietuvių enciklopedijos* V, Boston, Mass., 1955, pasiraš. J. Brz.

DONELAIČIO METŲ LEIDIMAI, iš knygos *Kristijonas Donelaitis, Metai*, Kaunas, 1940. Spaudai paruošė J. Ambrazevičius (Leidinys pakartotas Vakarų Vokietijoje 1948 metais).

DONELAITIS, KRISTIJONAS, iš *Encyclopedia Lituanica II*, Boston, Mass., 1972, pasiraš. J. Brz. Nurodyta bibliografija:

A. Vaičiulaitis, *Outline History of Lithuanian Literature*, Chicago, 1942; V. Maciūnas, K. Ostrauskas, „Kristijonas Donelaitis“: A Selected Bibliography, *Lituanus*, Vol. 10, No. 1, Brooklyn, N.Y. 1964; E. Lebedienė, *Kristijono Donelaičio bibliografija*, Vilnius, 1964; L. Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius, 1964 (extensive bibliography); J. Brazaitis, „Donelaitis praeityje ir dabartyje“, *Aidai*, Nr. 3, Brooklyn, 1964; A. Vaškelis, „The Life and Age of Kristijonas Donelaitis, *Lituanus*, Vol. 10, No. 1, 1964; A. Šešplaukis, „Donelaitis and German Literature“, *Ibid.*, 1964. There are more articles in the commemorative issues of *Lituanus* (English), 1964, and *Aidai* (Lithuanian), 1964; H. Buddensieg, *Die Jahreszeiten*, Leipzig, 1970.

Simanas Daukantas

TAUTINĖS MINTIES NAUJINIMAS: DAUKANTAS LIETUVIŲ TAUTINĖS SĄMONĖS EVOLIUCIJOJE, straipsnis išspausdintas *Židiny*, 1936, Nr. 2, antraštė: J. Ambrazevičius, „Daukantas lietuvių tautinės sąmonės evoliucijoje“, perspausdintas *LR* pirmuoju su nežymiais pakeitimais. I šį raštą tomą straipsnis imtas iš *LR* rinkinio.

Autoriaus nuorodos:

1. Laiškai paskelbti *Mūsų senovėj*, 1922, Nr. 4—5.
2. Pirmajame *Būdo* leidime korektūros klaida: pažymėta 1730. Ji neatitaisyta ir paskutiniame leidiny.

Motiejus Valančius

TAUTINEI MINČIAI DIRVOS RUOŠIMAS: GYVASIS MOTIEJUS VALANČIUS, paskaita, skaityta ateitininkų kongrese 1935, išspausd. *Naujojoj romuvoj*, 1935, Nr. 37—38, antraštė: J. Ambrazevičius, „Gyvasis Motiejus Valančius“. Straipsnis perspausd. rinkiny *LR* antruoj, pridėjus naują skyrelį iki „Žemaičių fone“ ir išleidus šias pastraipas:

1. Nukrypti į Žemaičius ir iškelti jų rolę tautos gyvenime dar

nereiškia žemaičiams vėl užkrauti pareigas bei privilegijas tautai vadovauti. Ir A. Mickevičius herojų savo kūriniams ieškojo Lietuvos praeityje ne tam, kad juos išgarbintų, bet tam, kad praeities žmonės prašnekštų dabartinėms kartoms, kovojančioms dėl egzistencijos. Žmonija susideda iš mirusiuju ir gyvujų (Comte). Mirusiuju dulkės gyviau kalba už gyvuosius pabaltintus grabus. Tokie ir mirę lieka gyvi.

Ir šiandien mes Žemaičiuose ieškom pavyzdžių mūsosioms kovoms, kovoms dėl teritorijos, dėl kultūros, net dėl egzistencijos pačios Tautos ir organizacijos.

2. Valančius artimas ir kitiems dabartinio kilimo lietuviams. Jis tokis pat mužiko vaikas kaip ir mūsų daugelis. Jis tokiu pat keliu kopja į mokslą ir tolimesnę inteligenčio ateitį, palikdamas gyvą pavyzdį a) besirengiantiems į inteligenčius moksleiviams, b) inteligenčiams profesionalams, c) inteligenčiams tautos vadams, visuomenės darbininkams.

3. Ar neatėjo metas prisiminti iš naujo ir Valančiaus figūra, jis gyvas padaryti, kad mus pačius gaivintų? Vyskupas Staugaitis priminė, kad 18 a. buvo paleistas iš Prancūzijos šūkis „sans Dieu“. Bet ir šiandien, kada taip grėžiamasi nuo minios ir ieškoma asmenybų, leidžiamas į visą pasaulį naujas credo: tikiu į žmogų visa galintį, visų šios žemės daiktų valdytoją. Tokios idėjos akivaizdoje Valančiaus paveikslas, kaip jūros švyturys, rodo, jog didingos asmenybės gema ne tenai, kur iš credo išmetamas Dievas, bet tenai, kur asmenybė iš Dievo savo didybę semia. Semia nuolatos, atkakliai, nepertraukiamai. Pradedant nuo tévų pastogės, mokyklos suole, gyvenimo sūkuryje, baigiant mirties momentu. Svetimoms idėjoms besiveržiant į Lietuvą, Valančius yra inkaras, lietuviškas, savas, tikrasis inkaras, kuris apsaugos tautą nuo dviasios eksperimentų, vedančių į aiškią katastrofą.

Valančiaus paveikslas ne tik antidotas nuo svetimų įtakų. Jis yra pamokantis, kaip tvarkyti ir pats dabarties gyvenimas. Skundžiamasi šiandien, beviltiškai skundžiamasi, kad gyvenimas privišę savinaudžių, idealizmas išblėsęs. Bet argi tikrai? To idealizmo esama, esama jo daug. Mūsų rašytojai, paskutiniu laiku taip įnike visuomeninio gyvenimo skaudulius lupinėti, visai teisingai šalia karjeristų rodo ir idealistus. Bet tie idealistai — pasyvūs, traukiasi iš

visuomenės, palikdami savinaudžiams šeimininkauti. Jie bėga, kaip tas Šv. Rašto Jona nuo Ninyvos, nesiryždamas to miesto patvirkusiems gyventojams žerti ugninę teisybės žodžiu ir pareikalauti atgailos. Kaip bangžuvé Joną grąžino į Ninyvą, reikia, kad Valančiaus, to aktyvaus kovotojo paveikslas mūsų pasyviusios kentėtojus grąžintų į visuomenę ir paverstų juos aktyviais kovotojais.

Kovotojas Valančius vedé Lietuvą į dvasinę laisvę. Jo sekėjams reik vesti Lietuvą į dvasinę didybę. Tiesa, Valančius nesulaukė paties laimėjimo, nesulauks ir dabarties kovotojai didingos Lietuvos. Bet, kaip Valančiui, jiems užmokestis bus tas vienas ir malonias: jie matys, kad Lietuva yra bent pakeliui į didybę, jie pelnys ramią sąžinę, jausdamiesi prisidėję ir padarę viską, kad Lietuvos laikrodis, pasak prof. K. Pakštø, būtų pasuktas šimtą metų pirmyn.

I ši tomą straipsnis imtas iš *LR*.

MOTIEJUS VALANČIUS, iš *Lietuvių enciklopedijos XXXII, Boston, Mass., 1965, pasiraš. J. Brz.*

Antanas Baranauskas

ATSPARA PRIEŠ NAUJENYBES: BARANAUSKO PRIEŠ-TARAVIMO GALIA, paskaita, skaityta vysk. Antano Baranausko minėjime Vytauto D. universitete, skirtame visų fakultetų studen-tams, išspausdinta *Naujojoj romuoj*, 1935, Nr. 9, antrašte: J. Ambrazevičius, „Baranauskas — prieštaravimo žmogus ir poetas“. Straipsnis perspausdintas rinkinyje *LR* trečiuoju iš eilés. Papildytas: 1. Dviem pirmaisiais sakiniais; 2. Nauju sakiniu „Neko nepadeda né Valančiaus raginimas rašytojo talentą pašvęsti savo tautiečiams“, kuriuo pradedama nauja pastraipa 450 psl.; 3. Nauja pastraipa „Tolimoji Lietuvos praeitis“ iki „Tačiau“, iš viso 451 eil., 18 psl.; 4. Visas skyrelis iki „Prieštarautojo dalia“, parašytas kiek skirtingai, tačiau pagrindinė mintis nepakeista. I ši raštų tomą straipsnis imtas iš rinkinio *LR*.

Autoriaus nuorodos:

1. Žinios iš dr. Stakausko užrašytų šaltinių.
2. Žiūr. *Gabija*, 1907. 3 p.
3. Iš arkiv. Karevičiaus atsiminimų, esamų dr. Stakausko užrašytuose šaltiniuose.

4. Jakštės, Gabija. 24 p.

Redakcijos nuorodos:

5. Iš kelionės Peterburkan.

6. Iš Pasikalbėjimo giesmininko su Lietuva.

VYSK. A. BARANAUSKO RELIGINĖS GIESMĖS, iš *Tiesos kelio*, 1935, Nr. 3. Pasiraš. J. Ambrazevičius.

BARANAUSKAS ANTANAS, iš *Encyclopedie Lituanica* I, Boston, Mass., 1970. Pasiraš. J. Brz. Nurodyta bibliografija:

J. Vaišnora „Vysk. A. Baranauskas“, *Aidai*, Nos. 9—10, 1965; Pr. Skardžius „Kalbiniai vysk. Baranausko darbai ir nuopelnai“, *Aidai*, No 1, 1953; V. Maciūnas, „Poemos (Šilelio) literatūrinė reikšmė“ *Anykščių šilelis*, New York, 1961) K. Korsakas, ed., *Lietuvių literatūros istorija* I, Vilnius, 1957; R. Mikšytė, *Antano Baranausko kūryba*, Vilnius, 1964.

PASTABOS PRIE ANYKŠČIŲ ŠILELIO ŽODYNO, iš leidinio Antanas Baranauskas, *Anykščių šilelis*, New York, Romuva, 1961.

Vincas Pietaris

BELETRISTO ŽODIS: PIETARIO STILIAUS ANALIZĖS EKSPERIMENTAS, str. išspausdintas *Židiny*, 1932, Nr. 11, antrašte: J. Ambrazevičius, „Pietario stiliaus analizės eksperimentas“, 30 metų mirties sukakčiai paminėti, perspausdintas rinkiny *LR*. I ši tomą straipsnis imtas iš *LR*.

TAUTINĖS MINTIES PAGRINDIMAS: PIETARIO ISTORIO-SOFINĖS NUOTRUPOS, str. išspausdintas *Židiny*, 1937, Nr. 10, suėjus 35 metams nuo Pietario mirties, antrašte: J. Ambrazevičius, „Pietario istoriosofinės nuotrupos“, perspausdintas *LR*. Iš to rinkinio ir čia spausdinamas straipsnis.

PIRMOJI LIETUVIŲ ISTORINĖ APYSAKA, iš leidinio Vincas Pietaris, *Algimantas I ir II*. Kaunas, 1937. Leidinys pakartotas 1948 V. Vokietijoje. Pasiraš. J. Ambrazevičius.

Redakcijos nuoroda:

(1) Istorikai nuo 1959 Bychovco *Kronikos* atžvilgiu jau keičia nuomonę. Naujausi tyrinėjimai ir rasti dokumentai įrodo jos tikrumą ir istorinę vertę (plg. Z. Ivinskis „Lietuvos istorija nauju žaltinių ir pokario tyrinėjimų šviesoje“, LKMA *Suažiavimo darbai* V, Roma, 1964. 570—572 p.).

PIETARIS VINCAS, iš *Lietuvių enciklopedijos* XXII, Boston,
Mass. 1960, pasiraš. J. Brz. Nurodyta bibliografija:

A. Dambrauskas-Jakštė, *Užgesę žiburiai*, 1930; J. Ambrazevičius, „Pietario istoriosofija“ ir „Stiliaus analizės eksperimentas“ (*Lietuvių rašytojai*, Kaunas, 1938); V. Mykolaitis-Putinas, *Naujoji liet. literatūra I*, 1936.

Straipsnio sutrumpinta versija anglų k. *Encyclopedia Lituanica* IV, Boston, Mass., 1975.

KAI KURIE MINIMI ASMENYS, VIETOVĖS IR LEIDINIAI

- Athenaeum* 1. — Vytauto D. universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto žurnalas, 1930—1939;
2. 1840—1851 Vilniuje leistas lenkų k. J. I. Kraszewskio žurnalas.
- Bruažis*, Vilius (1843—1909) — rašytojas, bendradarbiavo *Aušroje*, rémė *Varpq, Ūkininką*.
- Chodzka* — Ignacy Chodźko (1794—1861), lenkų rašytojas, rašęs ir apie lietuvius.
- Dirva* — trimėnesinis žurnalas, 1898—1906, Shenandoah, Pa.
- Gabija* — literatūros almanachas, 1907 Krokuvoje.
- Herderis* — Johann Gottfried Herder (1744—1803), vokiečių rašytojas ir istorijos filosofas.
- Jaunoji Lietuva* — tautinės minties žurnalas, 1923—1940 Kaune.
- Junoša — lenkų rašytojas Klemens Szaniowski (1849—1898), žinomas Kl. Junosza slapyvardžiu.
- Kalinka, Walerjan (1826—1886) — kunigas, lenkų istorikas.
- Kraševskis — Józef Ignacy Kraszewski (1812—1887), lenkų rašytojas, istorikas, kūrybai émęs medžiagą iš Lietuvos praeities.
- Kryžius* — mėnesinis katalikų žurnalas, 1903—1904 Prūsuose.

- Kultūra* — mokslo, visuomenės ir literatūros žurnalas, 1923—1941 Šiauliuose.
- Lemanskis* — Jan Lemański (1866—1933), lenkų poetas, satyrikas.
- Lietuvos aidas* — Lietuvos Tarybos organas, 1917—1918 Vilniuje; oficiozas 1928—1940 Kaune.
- Lietuvos ūkininkas* — *Lietuviškos Cetungos* priedas 1900, Klaipėdoje.
- Logos* — Vytauto D. universiteto Teologijos-filosofijos fakulteto filosofijos žurnalas 1921—1940.
- Mūsų laikraštis* — Katalikų veikimo centro savaitraštis, 1928—1940 Kaune.
- Mūsų senovė* — Lietuvos istorijos žurnalas, 1921—1922 ir 1937—1939 Kaune.
- Narbutas, Teodoras (1784—1864) — lenkų istorikas, parašęs 9 tomų Lietuvos istoriją.
- Naujoji romuva* — savaitinis kultūros gyvenimo žurnalas, 1931—1939 Kaune, 1940 Vilniuje.
- Nezabitauskis, Kajetonas Rokas (1800—1876) — rašytojas, lituanistikos mėgėjas.
- Paparonis — kun. Antanas Šmulkštys (1886—1951), rašytojas.
- Rygos garsas* — lietuvių laikraštis, 1909—1917 Rygoje.
- Rousseau, Jean Jacques (1712—1778) — rašytojas, filosofas.
- Sietynas — slapta spaudai platinti draugija, 1892—1897 Marijampolėje.
- Skaitymai* — mėnesinis literatūros žurnalas, 1920—1924 Kaune.
- Szwiesa* — mėnesinis laikraštis, 1887—1888 ir 1890 Tilžėje.
- Šaltinis* — savaitinis laikraštis, 1906—1915 Seinuose ir 1914—1915 Vilniuje.
- Taine, Hippolyte Adolphe (1828—1893) — meno kritikas, filosofas, istorikas.

- Teka Wileńska* — knygos forma serijiniai leidiniai lenkų k.,
1857—1858 Vilniuje.
- Tėvynės sargas* — mėnesinis laikraštis, 1896—1904 Tilžėje.
- Tiesos kelias* — religijos bei doros mokslo ir visuomenės
gyvenimo mėnesinis žurnalas kunigams, 1925—1940
Kaune.
- Vadas* — lietuvių katalikų pabėgelių savaitinis laikraštis,
1916—1918 Petrapily.
- Vairas* — literatūros, dailės, mokslo ir politikos žurnalas,
1914—1915 Vilniuje, 1923—1924, 1929—1940 Kaune.
- Vaivorykštė* — literatūros ir dailės žurnalas, 1913—1914
Vilniuje.
- Varpas* — literatūros, politikos ir mokslo mėnesinis laikraštis
1889—1906 Tilžėje ir Ragainėje.
- Vilniaus žinios* — pirmasis lietuvių dienraštis spaudą atgavus,
1904—1909 Vilniuje.
- Viltis* — tautinės krypties laikraštis, 1907—1915 Vilniuje.
- Židinys* — pagrindinis katalikų mokslo, literatūros, kultūros
ir akademinio gyvenimo mėnesinis žurnalas, 1924—
1940 Kaune.
- Žinyčia* — žurnalas, 1900 pradėtas leisti Tilžėje, 1903 susi-
jungęs su JAV *Dirva* ir éjęs *Dirvos-Žinyno* vardu Lie-
tuvai, senuoju *Dirvos* vardu Amerikai.

Kai kurių rečiau vartojamų arba nelietuviškų žodžių žodynėlis

- Adyna** (svet.) — valanda
amulas, amalas, amuolas — žaibas be griaustinio
aplotas — gyvulių turgus mažam miestely
aršus — smarkus, žiaurus
ašvienis — darbo arklys
barva — spalva
basnia (rus.) — pasakėčia
bez tresku (rus.) — be trenksmo
bizai — kasos
blūdas — paklydimas, kvailiojimas
cera (svet.) — veido odos spalva
cicilikas — žmonių žodis pažymėti socialistui
čebatai (svet.) — auliniai batai
čeverykas (svet.) — batas, kurpé
čto į trebovalos dakazat (rus.) — tai ir reikėjo įrodyti
dendrolatris (graik.) — medžių gerbėjas
diementininkas, diementas — deimantas. „Taučius
diementininkas (idealistas) temokėjo statyti poezijos
rūmą“
drūkas (svet.) — spauda
Dunojus — Lietuvių liaudies dainose vartojama dideliems
vandenims pažymėti.
dūšia (svet.) — siela

ermyderis (svet.) — triukšmas, sujudimas
folvarkas (svet.) — viensėdija, dvarelis
gadyné (svet.) — laikas, metai
gavénas — pasakų būtybė, gyvenanti jaujoj gavénios metu
gešeftas (vok.) — darbas, verslas, dažnai rišamas su apga-vystėmis
godonė — pagarba
gorčius — skysčių ir biralų matas, lygus 2.8 litro
grazna — grožis, papuošimas
graždanka — rusų raidynas, 1707 jvestas kirilicos, arba bažnytinio slavų raidyno, vietoje. Lietuvoje buvo ver-čiamas vartoti spaudos draudimo metu
išdėlis — išpera, išdavikas
ištvilkyti, tvilktyti — plikyti, deginti
jeibė — žala, nuostolis
kačestvennogo i količestvennogo analiza (rus.) — be kokybinės ir kiekybinės analizės
káikinti — erzinti, pykdyti
Kamčatka — pusiasalis rytų Azijoje, kur buvo tremiami po-litiniai kaliniai
karšinčius — senas žmogus, reikalingas globos
karšti — senėti, baigti amžių
kebelis — kebli padėtis, painiava
kytravoti (svet.) — klastingai, suktai elgtis
kramenti — pamažu važiuoti, joti
kuopti — valyti, švarinti, prižiūrėti
kušinti — liesti, kliudyti
Léta, Lieta — Lietuva, valstybė, valdžia
lieki kapeikélé, liekus, liekas — tuo tarpu atliekamas, nereikalingas
liuika (svet.) — pypkė
liuosybė (svet.) — laisvė
luitas — gabalas: žemės, muilo, korinio medaus
makliavoti (svet.) — sukti, apgaudinėti

- medaunyčia** — midaus darykla; smuklė (S. Daukantas)
- mezalianas** — vedybos su žemesnio luomo asmeniu
- Miortvoje more** (rus.) — Negyvoji jūra
- mylia** (lietuviškoji) — 8.954 km
- navatnas** (svet.) — keistas, kitoks
- ne dla prodaži** (rus.) — skirta ne pardavimui
- neznaimiai** (svet.) — nežymiai
- nuūrioti, ūrioti** — griauti: kalnas nuūriotas važiuojančių
- oferta** (svet.) — pasiūlymas
- pagraba**s (svet.) — laidotuvės
- pakriautė** — vieta mésai rūkyti senoviškame name
- palaikis** — senas, padévėtas
- paméginti** — padaryti mègstama, prijaukinti
- pasaulė** — pasaulis
- patkava** (svet.) — pasaga
- periszkada** (svet.) — kliūtis, trukdymas
- polnoje sobranie sočinenij** (rus.) — pilnas raštų rinkinys
- pragiedruliai** — properša tarp debesų
- pragobèlis** — godus žmogus. „Iš to pragobèlio penkių centų neišgriebtum“
- prigimtė** — gamta
- pujoti** — blaškyti, sklaidyti, eikvoti
- rarotai** — votivinės mišios, laikomos advente anksti rytą
- rasplastat Litvu** (rus.) — parblokšti Lietuvą
- retiruoti** — pasitraukti
- rietas** — 1. šlaunis, 2. ratelio dalys, tarp kurių įstatomas ratas; 3. audžiamų staklių rémų pusė
- rubricelė** — atskirų vyskupijų kunigams privalomų normų ir papročių rinkinys
- syla** (svet.) — jéga
- spaviedotis** (svet.) — eiti išpažinties
- spielčius** — rémų
- susibaudèlis** — sàmokslininkas
- sumašedčij** (rus.) — pamishēlis

susiedas (svet.) — kaimynas
svietas — pasaulis, žmonės
svod zakonov (rus.) — įstatymų rinkinys
tyvuliuoti — liūliuoti, būti vandens apsemtam
traškus — plepus; traškantis, braškus
tvilkyti — plikyti, deginti
tvoksti — duoti, kirsti; smarkiai pilti skystimą
ulyčgalis (svet.) — gatvelė, gatvėgalis
vakzalas (svet.) geležinkelio stotis
vargeta — varguolis
varsa — spalva
varstas — rusų ilgio matas, lygus 1.067 km
vekslus — vaiskus, ryškus
veselia (svet.) — vestuvės, veselninkai — vestuvininkai
viekas (svet.) — jéga
viera (svet.) — tikėjimas
vis tasia — vis tiek pat
vistarėja — Aušros romantizmo laikais taip meginta sulie-
tuventi žodį „istoriją“
vsio ryba (rus.) — ir tai žuvis
zapadnikai (svet.) vakariečiai
zerkolas (svet.) — veidrodis
žvilti — 1. linkti, krypti; 2. blizgęti

PASTABOS

Šiuo pradedama leisti Juozo Brazaičio (Ambrazevičiaus) raštai, kurių I tomas apima literatūrinius straipsnius. Tai nėra universitetinio kurso paskaitos, iš kurių būtų galima laukti nuosekliai išsirutuliojančio lietuvių literatūros istorinio, idėjinio ar estetinio vaizdo. Tai yra pranešimai, paskaitos ir straipsniai, skaityti ar spaudsinti jvairių sukakčių progomis ir skirti ne vien tik dalyko specialistams, bet ir platesnei visuomenei. Kad ir déta daug pastangų, tikslios kai kurių darbų metrikos nepavyko sudaryti. Dél to buvo sunku nustatyti, kada iš tikrujų atsirado straipsnis, kada autorius psichologiskai buvo pribrendęs analizuoti vieno ar kito rašytojo kūrybą, bet neturėjo progos savo darbo paskelbti. Reikia turėti omeny, kad proginių straipsnių rašomi, atsižvelgiant į momento reikalavimus, o taip pat ir į klausytoją ar skaičytoją. 1938 metais, leisdamas literatūrinį straipsnių rinkinį *Lietuvių rašytojai*, Brazaitis nepaisė chronologinės eilės, kuri padėtų suprasti jį patį, kaip literatūros kritiką ir suvokti jo literatūrinį kriterijų augimą. Jis teikė medžiagą tam tikrais skyriais, papildomomis antraštėmis pažymédamas, kurią vietą, jo nuomone, rašytojas užima idėjinėj ar estetinėj lietuvių literatūros raidoj. Bet po 1938 m. buvo parašyta daugiau literatūrinų jvairiomis temomis straipsnių, kurie į *Lie-*

tuvių rašytojų autoriaus nubrėžtus rėmus jau nebegalėtu tilpti. Dėl to redakcinė komisija, tvarkydamas surinktą medžiagą, atsisakė tematinio-idėjinio skirstymo, o taip pat ir chronologinės eilės. Atrodė, kad skaitytojui būtų patogiausia turėti vienoj vietoj viską, ką Brazaitis yra parašęs apie vieną ar kitą kūrėją ar pasiskakęs kuriuo estetiniu literatūros klausimu, ir tuo būdu pasekti tiek atskiro rašytojo kūrybinį augimą, tiek visos mūsų literatūrinės raidos kryptį.

Momento reikalavimų spiriamas, Brazaitis ta pačia tema dažnai rašė įvairiuose leidiniuose, kartais po ilgos pertraukos, todėl nestebétina, kad yra nemaža pasikartojimų. Redakcinė komisija, nenorédama sužaloti Brazaičio straipsnių visumos, pasikartojimus palieka. Kitaip pasielgta tik tais atvejais, kai buvo kartojami ištisi straipsniai, nors ir su nemažais pakeitimais. Tokie pakeitimai nurodomi tomo gale, nuorodose.

Citatų kalba bei rašyba paliktos netaisytos. Knigos gale žodynelyje paaškinami rečiau vartojami žodžiai ir išversti svetimų kalbų posakiai, kurie galėtų kliudyti skaitytojui suprasti mintį. Ištaisytos pasitaikiusios spaudos klaidos, patikslintos nuorodos. Tačiau teko palikti be nuorodų visas tas citatas, kurių šaltinių šiuo metu čia nepavyko rasti. Bet jų tėra tik kelios.

Brazaitis buvo labai jautrus rašinio kompozicijai ir saknio skambesiui bei ritmui. Dėl to jis mišriai vartojo ir trumpesnes naudininko bei vietininko formas, o taip pat ir ilgesnes, jprastines, gramatikos teiktinas, jei saknio ritmas to reikalavo. Tai liko netaisytą, taip pat ir kai kurie išsireiškimai, kurių šiuo metu linkstama neteikti. Palikta netaisyta ir jo mégstama tarmybė — *tokis, kokis, kitokis, toki, kitoki* ir t.t. vietoj arba šalia bendrinės kalbos gramatikos vartojamų tokis, koks, kitoks, tokie, kokie, kitokie ir t.t.

Redakcinė komisija, sekdamas lietuvių rašemosios kalbos raidą per paskutiniuosius penkiasdešimt metų, maždaug kai Brazaitis pradėjo spaudoje reikštis, rado reikalą rašybą su-

vienodinti pagal vėliausias kalbines normas, pritaikinti prie dabarties reikalavimų.

Be kurių asmenų talkos raštų rinkimas būtų neįmanomas. Šia proga norime pareikšti gilią padėką mums pagelbėjusiems: dr. Juozui Girniui, Šv. Kazimiero vienuolyno bibliotekos vedėjai S. M. Perpetuai, *Darbininko* redaktoriams kun. Kornelijui Bučmiui ir Pauliui Jurkui, Juozui Kapočiui, Antanui Mažiuliui, dr. Kaziui Pemkui, Teresei Samulevičienei ir kitiems Juozo Brazaičio bičiuliams. Pagrindiniai šaltiniai, kuriais teko daugiausia naudotis, buvo Pasaulio lietuvių archyvas.